

О ОДГОВОРНОСТИ ЗА ШТЕТУ КОЈУ РАДНИК ПРИВРЕДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ НАНЕСЕ ТРЕЋЕМ У ВЕЗИ СА СВОЈИМ РАДОМ

По чл. 294, ст. 1, Зак. о радним односима, „Привредна организација одговара за штету коју радник учини појединцима или правним лицима у вези са својим радом“. Овако формулисана одговорност привредне организације схваћена је у пракси као искључива одговорност: оштећеном одговара само организација. Не и радник, не *или* радник. Ово схватање позива се одмах и на одредбу другог става: „Привредна организација има право да тражи од радника накнаду исплаћеног износа ако је радник проузроковао штету намерно или из крајње непажње“, па и на став последњи који одређује да „Захтев привредне организације према раднику застарева за 6 месеци од дана извршене исплате“. Сматра се да сва три става овог законског прописа заједно отклањају могућност да оштећени може у парници на било који начин да се обештети и непосредно од радника. Штету оштећеном има да накнади организација за коју је рад обављан. Да ли ће организација моћи да ту накнаду тражи даље од свог радника, зависи у првом реду од тога да ли је овај штету причинио намерно или из крајње непажње; ни тада организација не мора да тражи регрес а после протека релативно кратког рока више и не може.

На овај начин у закону статуирана одговорност организације за рад свог радника донела је пракси узгред и спорне случајеве када није јасно да ли постоји веза између рада и штете и да ли постоји крајња непажња радника. С обзиром на законске термине „у вези с радом“ и „из крајње непажње“ примена чл. 294 зависи понекад од еластичности правних закључака из утврђених чињеница. Разуме се, доктрина о искључивој одговорности радне организације има свог одраза и на ова питања: везу с радом судови узимају шире (1) а крајњу непажњу сужавају готово на безобзирност радника (2).

Ови фрагменти у примени чл. 294 који су ствар чињеничне интерпретације законских стандарда „веза с радом“ и „крајње непажње“ остају овде по страни. Њихов значај и иначе се своди на граничне случајеве и на нијансе у померању границе делокруга обављања рада односно степена нехата при раду. Овде је пажња усмерена на начелан став о искључивој одговорности организације у типским и најчешћим споровима као што су парнице за накнаду штете коју причини радник управљајући возилом

(1) Предмет Рев 1847/64 Врховног суда Југославије.

(2) Рев 2446/64 Врховног суда Југославије.

организације, нарочито у путном саобраћају, или, када је реч о штети радника — где парници редовно претходи кривични спор. Устаљеној пракси да и у овим случајевима искључиво одговара привредна организација јавља се непрестано отпор у тужбама управљеним непосредно према раднику; оштећени тражи накнаду штете после завршеног кривичног поступка у којем је радник оглашен кривим за кривично дело које има за последицу смрт, повреде или оштећење имовине тужиоца.

Један такав случај разматран је недавно у Врх. суду Југославије по нацрту касаторног решења којим би се, уз сагласност седнице грађанског одељења у смислу чл. 30. Зак. о судовима, одступило од устаљене праксе (3).

Возач предузећа управљајући камионом предузећа по послу предузећа прегазео је сина тужилаца. За ово је оглашен кривим правоснажном кривичном пресудом.

У парници, и у првом и у другом степену, тужиоци су одбијени од захтева да им тужени накнади штету коју трпе услед душевних болова и трошкова сахране њиховог сина. И први и други суд налазе да је тужбени захтев у целини неоснован с обзиром да по чл. 294. Зак. о рад. односима за накнаду штете овде одговара предузеће а не тужени. Тужени би могао да одговара само предузећу уколико би предузеће накнадило штету тужиоцима и тражило да се регресира од туженог.

У трећем степену ревизија тужилаца прихваћена је у већу Врх. суда Југославије већином гласова.

„Одредба чл. 294 Зак. о рад. односима“, каже се у нацрту решења којим су нижестепене пресуде имале да буду укинуте, „налази се у Глави VIII која регулише радну дисциплину и одговорност радника у радном односу. У одељку ове Главе под В уређено је питање материјалне одговорности која може настати у вези с вршењем посла од стране радника. Прво су у чл. 287—293 постављена правила о материјалној одговорности радника када у вези са вршењем посла својом кривицом причини штету привредној организацији код које је запослен, где се, дакле, као оштећеник појављује привредна организација. Затим долази одредба чл. 294 која предвиђа ситуацију када се као оштећени појављује неко трећи, појединац или правно лице, коме радник учини штету обављајући рад за привредну организацију. Овде, према тексту става првог чл. 294 „привредна организација одговара за штету коју радник учини појединцима или правним лицима у вези са својим радом“.

„Оба нижестепена суда узимају да из оваквог законског текста произилази да оштећеном одговара само привредна организација а не и радник. Ово није речено у том првом ставу чл. 294 па се поставља питање да ли такав смисао не произилази из даљег текста чл. 294 из става другог према коме „привредна организација има право да тражи од радника накнаду исплаћеног износа ако је радник проузроковао штету намерно или из крајње непажње“, и из става трећег према коме „захтев привредне организације према раднику застарева за 6 месеци од дана извршене исплате“.

„Из онога што је у чл. 294 у целини узев јасно речено произилази да закон овлашћује оштећеног да накнаду тражи од привредне организације, и затим, овлашћује привредну организацију да од сваког радника у кратком року регресира износ исплаћен у име накнаде за штету коју

(3) Рев 3840/63 и материјал о седници грађанског одељења ВСЈ одржаној 15 јуна 1964 — Документација група 1. 2. 2. — 10.

је причинио намерно или из крајње непажње. Из оваквог овлашћења привредне организације — ограниченог на штету проузроковану намерно или из крајње непажње — произилази први закључак у тумачењу чл. 294 да радник регресно према привредној организацији не одговара за штету коју није проузроковао намерно или из крајње непажње. Докле свој рад обавља тако да се проузрокована штета не може приписати ни његовој намери ни крајњој непажњи при раду, радник је по Закону о радним односима ослобођен одговорности. Ако је тај закључак тачан, онда се у даљем правном закључивању мора прихватити да је овом одредбом закона радник у радном односу заштићен од одговорности за штету коју причини у нормалном обављању рада. То води коначном закључку да за штету коју радник причини у нормалном обављању рада оштећени накнаду има да тражи једино од привредне организације.

„Овакво правно резонување има уз себе и уставни принцип солидарности радних људи када као равноправни произвођачи сарађују међусобно у радној организацији. Докле се лице у радном односу придржава радне дисциплине уобичајене у одређеној врсти рада, за последице његовог рада, које се према трећем могу манифестовати као штета, одговарају сви који су у радном односу код исте радне организације и то на тај начин што се штета накнађује из производа друштвеног рада у тој организацији и из осталих средстава којима радна организација као правно лице одговара и другим својим обавезама. Не може се истаћи никакав разлог који би оправдавао да трећи, оштећени последицама рада обављаног уз уобичајену радну дисциплину, накнаду штете тражи непосредно од извршиоца рада уместо од радне организације. За толико је правно схватање о искључивој одговорности привредне организације правилно и на закону основано. У овим границама оштећеном одговара само привредна организација.

„Друкчије, међутим, стоји ствар ако је штету радник причинио намерно или из крајње непажње тј. таквим поступцима који очигледно садрже кривицу лица у радном односу. Радник није ослобођен одговорности када у вези с вршењем посла својом кривоцом учини штету привредној организацији; напротив, по чл. 287 дужан је такву штету да накнади организацији. Није ослобођен одговорности ни када је намерно или из крајње непажње нанео штету трећем па привредна организација накнади штету трећем; напротив, по чл. 294, ст. 2, привредна организација има право да тражи накнаду исплаћеног износа. Због чега би онда био ослобођен одговорности непосредно према трећем коме је својом кривоцом, намерно или из крајње непажње учинио штету?

„Ослобођење од одговорности према трећем и у овом случају могло би се правдати једино разлозима који су изнети напред: када је била реч о штети која се не може приписати ни намери ни крајњој непажњи радника. Радник који наноси штету трећем лицу намерно или из крајње непажње стављао би се тиме у исти положај са радником који наноси штету без кривице, обављајући посао без повреде радне дисциплине. Речено је већ да таквог изједначења нема када је у питању однос радника према својој организацији као оштећеној. Организација не преузима на себе и штету која настаје кривоцом.

„Солидарност радних људи који раде у једној радној организацији као чланови радне организације, за штету коју један између њих обављајући рад учини намерно свакако не произилази ни из њихових међусобних радних односа а ни из ма којих других односа који се у социјалистичком друштву заснивају међу људима као слободним и равноправним произвођачима. Постојање и такве солидарности за штету која се чини намерно или крајњом непажњом било би у супротности с правним поретком који намерно доношење штете сузбија кривичним санкцијама а и правилима имовинског права којима се онај ко штету какву нанесе кривоцом, са злом намером или крајњом непажњом, обезује не само да учињену штету накнади него и да добитак због тога изгубљени плати.“

„Према томе, одговорност радника у овом другом случају тј. када је штета трећем лицу причињена намерно или крајњом непажњом, регулише се правилима имовинског права а одредба чл. 294 Закона о радним односима посебно још овлашћује оштећеног да накнаду штете тражи и од привредне организације, било солидарно било непосредно“.

Овом принципијелном ставу нацрт решења додаје и то да је у конкретном случају реч о одговорности проузрокованој кривичним делом, где захтев за накнаду штете по чл. 20 Закона о застарелости потраживања застарева кад истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења. Овом законском одредбом отклоњен је застарни рок од три године из чл. 19 поменутог закона и овде према туженом тужба није застарела. Према привредној организацији у којој је тужени био запослен тужба би била изложена приговору застарелости јер је редован рок застаревања протекао. На тај начин тужиоци у конкретном случају не би с успехом могли да користе овлашћење из чл. 294 према привредној организацији те им као једино сигурно правно средство за остварење свога права на накнаду штете остаје тужба према туженом штетнику чија је одговорност за догађај из кога штета проистиче утврђена кривичном пресудом.

Као аргумент нацрт још износи да према чл. 185 Зак. о организацији и финансирању социј. осигурања за штету причињену фондовима завод за социјално осигурање има право да захтева накнаду од тог лица. То право има и према лицу за које је правоснажном судском одлуком утврђено да је учинилац кривичног дела. Када је штету учинио радник у вези са својим радом солидарно одговара и организација односно политичко-територијална јединица сагласно одредбама Зак. о рад. односима и Зак. о јавним службеницима. У том смислу постоји и овлашћење завода у чл. 227 Зак. о инвалид. осигурању и чл. 228 Зак. о пензијском осигурању за породичну пензију.

„Ако је законом предвиђено право“, каже се у нацрту, „да завод за социјално осигурање тражи обештећење фондова и од радника који је обављајући посао за организацију својом кривицом довео до тога да наступи случај у коме настаје обавеза завода да исплаћује одређени износ из фондова, а у које је пре тога уплаћиван допринос управо у циљу осигурања од тог случаја, тако да је завод већ делимично и обештећен, — зашто да такво право буде ускраћено појединцу или неком правном лицу поготову када је штета причињена кривичним делом. То би се право могло ускратити грађанину односно правном лицу само ако би се сви горе наведени прописи схватили као изузетна овлашћења завода за социјално осигурање којима се изузетно отклања потпуна заштићеност лица у радном односу од сваког непосредног захтева за накнаду штете. Такво схватање не би имало оправдања у нашим друштвеним односима и њиме би се уствари фронтално негирало опште правило имовинског права да је онај ко другом штету причини својом кривицом дужан ту штету да накнади.“

У реферату за седницу, који је у суштини подржао став нацрта, указано је да се у досадашњој пракси став о искључивој одговорности привредне организације углавном своди на цитирање чл. 294 Зак. о рад. односима. Уколико се понекад тај став правда тиме да је оштећени ефикасно заштићен и кад свој захтев остварује само против радне организације којој радник припада, реферат разлосима нацрта о могућности да потраживање према организацији застари у току кривичног гоњења радника, додаје и примере из праксе где је накнада штете онемогућена ликвидацијом организације.

Реферат побија и аргумент, који се такође понекад истиче, да искључива одговорност организације одговара интересима радника. Раднику

може бити отежано доказивање чињенице које искључују његову одговорност према организацији с обзиром на услове рада када се од њега захтева регрес после дугог времена протеклог у вођењу парнице по тужби оштећеног против организације. Затим, положај радника у радној организацији може да буде изузетно отежан за време докле траје рок у коме организација има право да тражи регрес. Када дође до регресне тужбе, радник ће редовно доспевати у ситуацију да плаћа трошак две парнице.

И објективно узев, како реферат узима „у непосредној парничној борби радника и оштећеног поузданије се осветљава истина и утврђују релевантне чињенице о томе да ли је дело радника настало у вршењу рада или у вези с њим, да ли и на страни оштећеног има кривице због чега и он треба да сноси штету, колико је висина штете и томе слично. Не треба занемарити извесно могуће померање заинтересованости процесуалних субјеката (странке, пуномоћника, заступника), сведока и вештака у поступку, зависно од тога да ли је захтев управљен противу радне организације искључиво или и против радника“.

Иначе, усамљен положај организације у парници с оштећеним доводи још и до низа позиција које процесуално не одговарају интересима радне организације којој радник припада:

„Организација је присиљена да води две парнице, прво као тужена по тужби оштећеног и затим као тужилац у парници против радника за накнаду износа који је платила оштећеном. У обе парнице може бити поражена а у обе парнице изложена је трошковима.

„Суочена са неизвесношћу исхода парнице и неминовношћу да се у парници изложи трошковима и губитку времена, организација се може сасвим разумно одредити да се не брани по тужби оштећеног нарочито ако је штета мањег обима и ако не намерава да захтева накнаду од свог радника. У том правцу могу утицати и разни субјективни интереси и неравноправна пракса на штету интереса радног колектива а зависно од односа и утицаја у том колективу.

„Пошто, по правилу, радник који је штету причинио није према својој радној организацији *in obligo* све док ова не исплати накнаду оштећеном на основу правоснажне пресуде, радна организација не би могла водити парницу, тражити наплату нити мере обезбеђења против радника пре те правоснажне пресуде. Опасност која за њу настаје од такве праксе очевидна је: радник има широко поље маневровања да потпуно избегне реализацију његове одговорности. То не би био случај кад би радник и организација одговарали солидарно и кад би се истом пресудом утврђивала одговорност једног и другог“.

Уз аргумент о одговорности радника по одредбама Зак. о организацији и финансирању социј. осигурања, коришћен у напрту решења, рефератом је указано још да за установе јавне службе по Закону о јавним службеницима постоји и пасивна легитимација службеника као учиниоца штете (чл. 122, ст. 2, и чл. 123, ст. 3).

Посебно се реферат бави Уставом СФР Југославије. „Поред начелних одредаба треба имати у виду и чл. 8 који располагања средствима у друштвеној својини усмерава према планским задацима привредне организације и правцем економске целисходности ради постизања највећег ефекта за радну организацију и друштвену заједницу (што упућује на интерпретацију да одговорност за штету коју радник учини не треба искључиво да терети средства у друштвеној својини и да привредна организација не може радника ослободити дужности да накнади организацији што је она исплатила као накнаду штете, а тиме се опет одузима друштвени смисао становишту да радник не може бити непосредно тужен за накнаду штете) — о накнади штете конкретно говори чл. 69: (а) За штету одговара друштвено политичка заједница односно организација у којој се врши служба

или делатност — пословање од јавног интереса (ст. 1); (б) Оштећени има право да захтева накнаду штете непосредно од лица које је штету причинило; у том случају одговорност организације и тог лица је солидарна; (в) То право оштећени има „под условима одређеним у закону“. Граматички ово место дозвољава двојако тумачење: прво, — лице које незаконитим или неправилним вршењем службе или делатности причини штету дужно је да ту штету накнади на захтев оштећеног уколико постоје основи и услови одговорности за штету према општим прописима и правилима, уважавајући специфичност односа службе и делатности и посебне прописе ако их има и, друго, то лице није дужно накнадити штету на захтев оштећеног осим ако је што друго посебним законом одређено. По логичном смислу није на први поглед јасан ни неизбежан закључак да се одговорност учиниоца штете према оштећеном искључује уколико закон посебно не одреди друго, као што није јасан ни неизбежан закључак да се о тој одговорности суди према општим правилима о основима и условима одговорности за своје дело, без изузетка. Искрпно регулисање овог питања и није ствар Устава него разраде правног система у области облигационог права.“

Свој прилог дискусији реферат је посебно дао и запажањем да чл. 294 Зак. о рад. односима нема своју идејну подлогу у правилу ранијег права да послодавац одговара за штету коју његов радник причини другом у вршењу рада; да одговара по том основу што није обратио потребну пажњу код избора радника коме је поверио посао и приликом надзора при раду. То је било правило одговорности на основу кривице које је сагласно духу буржаског права. По чл. 294 Зак. о рад. односима радна организација одговара без обзира на постојање кривице на њеној страни — по објективном критерију. Таква норма одговара садржини односа у производњи и у вршењу другог рада као и друштвено корисном начелу заштите личности и права појединаца или права колектива који су у дотицају са активношћу радника у вршењу његовог радног задатка.

У току дискусије образовала су се у седници одељења коначно два становишта. По једном, указује се потребним и друштвено целисходним да се мења судска пракса у погледу примене чл. 294 Зак. о рад. односима тако да оштећени може, поред привредне организације, тужити радника који је у вези с радом причинио трећем штету намерно или из крајње непажње. По другом становишту, за које се определила већина, ова ствар има већ своје решење у позитивном законодавству. Према том другом становишту правни положај лица у радном односу које причини штету трећем лицу у вези са радом, одређен је одредбама чл. 294 Зак. о рад. односима. Према ст. 1 тога члана привредна организација одговара за штету. У очигледној је супротности са том одредбом правно схватање које би предвиђало и непосредну одговорност лица у радном односу макар и у виду солидарне одговорности са привредном организацијом. Закон за дотични однос има два субјекта: оштећеног и привредну организацију, чијим је радом штета проузрокована, што је и логично и теоретски правилно постављено.

Ако би се и лице у радном односу (макар штета била проузрокована и кривичним делом тога лица) стављало у правни положај непосредно одговорног за штету, то би се лице лишило права из ст. другог чл. 294 који предвиђа да привредна организација има право да тражи накнаду исплаћеног износа, што значи да се не мора и користити тим правом али и да то може учинити ако је штета причињена намерно или из крајње непажње.

У другом реду то би лице у случају непосредне одговорности било лишено могућности да оштећеном стави оне приговоре које би могло ставити са успехом својој привредној организацији, као на пример неисправно оруђе које је имао при раду, претерано искоришћавање радне моћи тог лица, неопортуно наређење да обави рад и томе слично.

Ово друго становиште налази да је ненамерно, па и противно Уставу, уопште се руководити неким правним правилима при регулисању односа који су већ позитивним прописима уређени а посебно је недопустиво прићи таквом методу кад је у питању лице у радном односу. Оно што је себи дозволио законодавац доношењем одредбе чл. 185 Зак. о организацији и финансирању соц. осигурања којом је овластио завод за соц. осигурање да може тражити солидарно са привредном организацијом заводу одговара и радник те организације који је штету при раду починио кривичним делом, мора се сматрати само изузетком. Суд није овлашћен да се служи начелом аналогије на основу изузетне одредбе која је вероватно била мотивисана нарочитом потребом јаче заштите интереса таквог субјекта оштећеника као што је завод за соц. осигурање.

С обзиром на резултате дискусије нашло се да треба наставити с досадашњом праксом. Предмет који је дао повода разматрању проблема ревидиран је у већу. Ревизија је одбијена и другостепена пресуда је потврђена.

За сада, дакле, остаје став о искључивој одговорности организације којој припада радник — штетник. Добит од преиспитивања овог става у седници грађанског одељења Врховног суда Југославије је у томе што се после вербалне примене чл. 294 Зак. о рад, односима сада појављују и основни разлози судске праксе. Но, остају и сумње мањине. Сумње које позивају на систематско повезивање законодавства и праксе и теоретску обраду овог питања (4).

Др. Миленко Јовановић

(4) У току штампања измењен је члан 294 Закона о радним односима. Сада Основни закон о радним односима — објављен у Службеном листу СФРЈ бр. 17 од 7. априла 1965 — у члану 94 и 95 регулише нешто другачије ствар о којој је овде реч. Ова измена чини проблем још сложенијим.